

Schnabel updated

Redactioneel Boekman 94

Ineke van Hamersveld

Wie in 2013 op zoek gaat naar sociaal-culturele ontwikkelingen om veranderingen in de samenleving te identificeren, verklaren of in perspectief te zetten, stuit al gauw op 'de vijf i's van Paul Schnabel'. Deze zijn zo genoemd naar hun auctor intellectualis en worden gevormd door een aantal langlopende processen: individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering en intensivering. Ze zijn voor het eerst geformuleerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en het Centraal Planbureau (CPB) in 2000, voor een discussie in het kabinet-Kok II over de beleidsprioriteiten in het nieuwe millennium. In het zestiende Sociaal en cultureel rapport uit 2004 waren zij het interpretatiekader waartegen de te verwachten ontwikkelingen op het gebied van onder meer vrije tijd en cultuur werden gezien. Deze vijf i's staan centraal in *Boekman 94*, ter gelegenheid van Schnabels afscheid als directeur van het SCP, in 2013. Ze zijn afgezet tegen vijf, voor deze *Boekman* opnieuw geredigeerde, artikelen van Schnabel zelf die samen 20 jaar omspannen – 1993-2013 – en tevens een beeld van zijn culturele *hang-ups* geven.

De vraag welke vorm de vijf i's in de culturele sector aannemen, is voorgelegd aan vijf auteurs. Individualisering, schetst Ger Groot, is de verminderde afhankelijkheid van het individu van zijn directe omgeving en een grotere vrijheid bij de inrichting van zijn leven. In de culturele sector vertaalt zich dat in de mogelijkheid op elk gewenst moment, op plekken waar men alleen is of zich terugtrekt met mensen naar eigen keuze, van film, muziek, televisiedrama of literatuur te genieten. Individualisering verbindt zich sterk met de andere i's en beperkt zich vooral tot kunstvormen die zich lenen voor reproductie of digitalisering. Dankzij digitalisering wordt ook ergoed toegankelijk voor steeds meer publieksgroepen, niet alleen binnen Nederland. Wat als ergoed wordt beschouwd, is overigens steeds meer afhankelijk van persoonlijke voorkeuren. De toenemende individualisering wordt wel gekenschetst als het belangrijkste moderniseringsproces van de 20ste eeuw.

Een ander proces is de toenadering van elite en massa en de daarmee gepaard gaande informalisering van omgangsvormen. Mensen bewegen zich gemakkelijker door de verschillende klassen, schrijft Cas Smithuijsen, dus ook door alle varianten van het kunstaanbod, van opera tot musical, van amateur tot (semi)professioneel, van live tot digitaal of gereproduceerd, van lokaal tot mondiaal. De

laatste scheidslijn die langzaam vervaagt, is die tussen commerciële en niet-commerciële kunst en omroep. Culturele instellingen passen een gedifferentieerd prijsbeleid toe en bieden daarmee hetzelfde aanbod voor verschillende prijzen en doelgroepen; tegelijkertijd krijgen organisaties steeds meer het karakter van (virtuele) netwerken.

Individualisering en informalisering worden versterkt door het proces van informatisering dat, volgens René Boomkens in de epiloog, misschien wel de belangrijkste van de vijf trends is aan het begin van de 21ste eeuw. Het sociale leven, en dus ook de cultuurbeoefening, worden geïnformatiseerd. Sinds een jaar of vijftien wordt het begrip e-cultuur gebruikt om de relatie tussen ict, digitale media en culturele productie en consumptie te beschrijven. Nieuwe kunstvormen ontstonden, andere wijzen van distributie en (grootschalige) consumptie. Denk aan het succes van de Nederlandse zangeres Esmée Denters die ontdekt werd dankzij door haarzelf geplaatste filmpjes op YouTube; zij werden miljoenen malen bezocht en leidden tot een flitsende carrière. Een recente loot aan de tak is de (mobiele) cultuurapp die zowel op smartphone als op tablet te lezen valt, *always on* en goedkoop of gratis. Informatisering is overigens ruimer dan het begrip digitalisering, stelt José van Dijk: het omvat ook het hele sociaal-culturele systeem van de *social media* eromheen.

Heft informatisering grenzen, afstanden en tijdsverschillen op, internationalisering heeft volgens Ton Bevers juist een sterk fysiek karakter door processen van (cultuur)toerisme en migratie van mensen en goederen, van architecten tot dj's, van films tot beeldende kunsten en vormgeving. Dankzij het toerisme en de verschillende vormen van migratie, maar ook dankzij media en ict, maakt men vaker kennis met andere culturen, levensstijlen en cultuurproducten. De keerzijde van internationalisering is lokalisering, met onder meer

aandacht voor het lokale erfgoed of dialect.

Bij intensivering staat het verlangen naar intensieve belevingen en ervaringen voorop. Hierdoor ontstaat een sterke oriëntatie op het eigen gevoel: 'Is het leuk?' Niet alleen is er behoefte aan meer intensieve ervaringen, ook de aard van intensieve ervaring verandert. Deze verschuift van aandacht, met ruimte voor kritische reflectie, naar onderdompeling en kicks. Bij intensivering past ook het verlangen gezamenlijk deel te hebben aan een collectief evenement, zoals een concert of een dansvoorstelling, of, waar Schnabel op wijst: het 'Oranjegevoel'.

Aan het begin van de 21ste eeuw hebben deze moderniseringsprocessen een grote vlucht genomen en drukken zij hun stempel op de culturele sector. Volgens Paul Schnabel is daarbij de taak van het cultuurbeleid een gelijke mate van toegang tot de productie mogelijk te maken (zie ook de documenten in het Dossier, met literatuur van en over Paul Schnabel). Daarnaast is meer marktwerking nodig om te voorkomen dat de sector naar binnen gekeerd raakt: er is een breder samengesteld aanbod en publiek nodig. De auteurs van *Boekman 94* varen hier en daar een andere koers. Zij wijzen onder meer op het belang van participatiebeleid voor het potentiële publiek buiten het kleine groepje *believers*. Maar ook op het belang van de overheid als waakhond van een niet-gecommercialiseerde publieke ruimte waar, terwille van de democratie, plaats is voor kritische reflectie en beargumenteerde visies. Kunst past immers in een cultuur die beredeneerde keuzes vraagt. Anders lopen de kunsten het gevaar in een reservaat te belanden waardoor zij hun kracht en betekenis verliezen.

De 'vijf i's van Schnabel' geven niet alleen inzicht in het heden, zij bieden ook een glimp van een mogelijke toekomst en inspireren anderen daarop voort te borduren.